

першою заповіддю нашої педагогічної етики. Різкість, “сильнодіючі”, “вольові” прийоми (окрик, погроза) огрублюють людське серце, роблять його байдужим до навколишнього світу й до самого себе. А де байдужість, там не може бути й справжнього людського благородства.

Наша місія – оберегти дитяче серце від болю, бід, страждань. Якнайменше необережних душевних доторкань! Справжня педагогічна етика й естетика полягають в тому, щоб учень сприймав насамперед добро й виховувався добром.

Література

1. Аткинсон Р. Человеческая память и процесс обучения. – М., 1980.
2. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6т. – Т.6. – М., 1984.
3. Гете И.В. Родственные натуры. – М. – Л.: Изд-во художественной литературы, 1952.
4. Логвиненко А.Д. Психология восприятия: Учебно-методическое пособие для студентов факультетов психологии государственных университетов. – М., 1987.
5. Петухов В.В. Психология мышления: Учебно-методическое пособие. – М., 1987.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2т. – Т.1. – М., 1989.
7. Сарычев С.В., Логвинов И.Н. Педагогическая психология. Краткий курс. – СПб.: Питер, 2006.
8. Сухомлинский В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3. – К.: Радянська школа, 1977.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.5. – К.: Радянська школа, 1977.
10. Техника – молодежи. – 1976. - №7. – С.7.

Н.В.Гнілуша

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Одним из важнейших направлений образования XXI столетия выступает система непрерывного экологического образования, которое направлено на развитие способностей ученической и студенческой молодежи, удовлетворение их

интересов и потребностей в профессиональном определении и становлении.

The system of continuous ecological education is one the most important directions in the education of XXI century. It is directed to the development of students' abilities, satisfaction of their interests and need in a professional determination and growing.

Сьогодні у всіх країнах світу йде перетворення освітніх систем. Освіта по своїй сутності вторинна по відношенню до науки, релігії, філософії, які створюють картину світу. Нова картина світу, яка включає глобальні проблеми людства, приводить до необхідності нової освіти, яку по праву можна назвати екологічною.

Новий підхід до екологічної освіти потребує перш за все розвитку екологічної свідомості, виховання нової особистості з екологічним світоглядом. Людина, яка усвідомила себе часткою Всесвіту, яка відчула свій нерозривний зв'язок з природою, психологічно готова до екологічно цілеспрямованої діяльності.

Після конференції в Ріо-де-Жанейро стало ясно, що майбутньому “стійкому” суспільству XXI століття – постіндустріальному, інформаційному – повинна відповідати якісно нова еколого-освітня система, у центрі уваги якої стануть нові природоохоронні цінності, – пише А.Д.Урсул [6].

Система освіти – це особлива сфера суспільної практики. У ній, з одного боку, здійснюється відтворення накопичених у минулому знань та досвіду, з іншого – закладається та визначається вигляд майбутньої життєдіяльності як окремої людини, так і суспільства загалом.

Радикальні політичні та соціально-економічні перетворювання в сучасному суспільстві визначили нові запити системі освіти та основні напрямки її реформування. Створена на основі демократичних і еколого-гуманістичних орієнтирів система загальної і вищої освіти покликана забезпечити підготовку творчо активної особистості, здатної будувати свою країну як суспільство, що розвивається на принципах соціоприродної гармонії.

М.М.Моїсєєв справедливо вважає, що тільки посправжньому утворене й інтелігентне суспільство буде здатне вступити в епоху ноосфери, тобто в період своєї історії, коли воно зможе реалізувати режим коеволюції природи і суспільства [5].

Тобто, новому періоду розвитку людства має відповідати нова філософія освіти, нові освітні системи, нові моделі навчання.

Одним з найважливіших напрямів модернізації освіти виступає екологічна освіта учнівської молоді, котра спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, задоволення їх інтересів і потреб у професійному визначенні.

Теоретичний аналіз філософської, психологічної і науково-педагогічної літератури дозволяє класифікувати основні принципи, які складають основу концепції становлення і розвитку системи безперервної екологічної освіти, на три групи, тісно пов'язані між собою:

- філософсько-методологічні;
- методико-дидактичні;
- організаційно-педагогічні.

Якщо перші відображають методологію екології як комплексної інтегративної науки і освітньої області, її філософське обґрунтування, другі – визначають дидактичні умови і методику здійснення безперервної екологічної освіти; то треті – указують на організаційно-педагогічні форми реалізації і механізми управління системою безперервної екологічної освіти.

Враховуючи актуальність проблеми, нами апробовано модель системи екологічного виховання в різних типах навчальних закладів.

Моделювання використовується в якості засобу удосконалення головного об'єкту нашої уваги, яким є процес екологічного виховання дітей і підлітків в освітніх закладах.

Моделювання, а, відповідно, і моделі, виступають як багаторівневі явища. З одного боку, багаторівневий характер моделювання пов'язаний з різноманітністю його функцій. Моделювання розглядається як метод дослідження, як метод проектування виховного процесу і як метод виховання. Відповідно, модель наділяється різними функціями: то дослідницькою функцією, то – проекту майбутньої системи виховання. З іншого боку, багаторівневий характер моделювання відтворюється в різноманітності масштабів створених моделей.

Типова модель екологічного виховання несе у собі все найістотне, вона демонструє, яким чином у закладі можна поставити роботу з екологічного виховання і досягнути

запланованого результату – виховання у дітей, підлітків, студентської молоді екологічної культури. Типова модель містить важливі структурно-функціональні компоненти організаційного і навчально-виховного процесів.

Пропоновані типові моделі і деякі рекомендації зі створення на їх основі варіативних моделей допоможуть педагогам створювати індивідуальні для своїх освітніх закладів моделі екологічного виховання і успішно їх реалізувати, підвищуючи тим самим екологічну культуру учнівської молоді і суспільства в цілому.

Причин недоліків в екологічній вихованості населення багато. Тут і наукові, і соціально-економічні, і психолого-педагогічні. В останній групі основною є відсутність системи безперервної екологічної освіти і виховання з дошкільної ланки до підготовки і перепідготовки кадрів.

Екологічна освіта – система послідовного безперервного формування екологічної культури в процесі соціалізації особистості через навчання, виховання, самоосвіту, а також досвід життєдіяльності. Розглядається вона як складова Національної концепції переходу України до стійкого розвитку і невід’ємна складова гуманітарної освіти. Охоплює всі групи населення та рівні освіти, максимально враховує функції екології в суспільному житті, є цілісною взагалі і в методологічному відношенні зокрема, спирається на традиції, звичаї та історичний досвід українців.

Концепція стійкого розвитку повинна стати новою моделлю бажаного цивілізованого розвитку, якій повинна слідувати кожна держава світу. На думку П.Ю.Ліпського “зараз треба залишити безплідні дискусії та зосередитись на тому, щоб вияснити, що означає сталий (збалансований, гармонійний) розвиток для України і дійти консенсусу стосовно того, які кроки повинні бути пріоритетними, і зробити хоча б перші кроки до гармонійного соціо-еколого-економічного розвитку” [2].

Вчені М.Д.Дробноход і Ф.І.Вольвач підтримують думку про те, що “екологія як важливий чинник суспільства стійкого розвитку стає стрижнем правового, економічного і геополітичного середовища. Це зумовлює її винятково важливу роль в освіті, завдання якої – формувати екологічну культуру, що в широкому розумінні є суто людською здатністю адаптуватися до природних

умов і життєвих обставин, передаючи ці вміння та знання засобами педагогіки наступним поколінням” [1].

Проведемо аналіз концептуальних підходів до організації системи безперервної екологічної освіти.

Вчені А.А.Вербицький і С.П.Львова виділяють такі проблеми, які стоять на шляху розвитку системи безперервної екологічної освіти: “недопонимание приоритетности в обществе экологического образования, несоответствие бюджетного финансирования потребностям его развития; слабое кадровое обеспечение всех уровней и форм экологического образования” [3].

Автори концепції визначають сутність безперервної екологічної освіти через характеристику його основних цілей.

Концепція ґрунтується на наступній системі принципів:

- принцип демократизму екологічної освіти означає доступність і різноманітність змісту, видів і форм подання людині будь-якого віку і соціального статусу еколоґо-освітніх послуг будь-якого виду, будь-якого рівня у відповідності з потребами і можливостями людини і в той же час обов’язковість екологічної підготовки для всіх у відповідності з державними стандартами;
- принцип гуманізації екологічної освіти припускає створення такого строю життя освітнього закладу, у якому здійснюється сумісна творчість в режимі взаємонавчання, взаємозбагачення, взаємодії і позитивного спілкування учасників освітянського процесу;
- принцип вертикальної інтеграції рівнів екологічної освіти, який забезпечує ріст екологічної культури особистості, при горизонтальній координації діяльності різних освітніх закладів; – основних і додаткових, державних, недержавних і громадських, які створюють умови загальної безперервної освіти і самоосвіти людини;
- принцип зв’язку екологічної освіти з потребами практико-перетворюючої діяльності людини і суспільства припускає відмову від абстрактної освіти в області екології і перехід до діяльнісної моделі навчально-виховного процесу, у якому використовуються реальні екологічні дані; моделюються умови застосування екологічної інформації у контексті проблем і задач реального життя і професійної діяльності людей;

- принцип гнучкості, варіативності, проблемності і міждисциплінарного змісту екологічної освіти. Гнучкість означає здатність до перегляду змісту у відповідності до потреб, що змінюються; варіативність – різноманітність освітніх програм. Проблемність є необхідною умовою виховання екологічного мислення і пізнавальної мотивації у процесі навчання і виховання; міждисциплінарність відображає системність екології як області теоретичного знання і практичної діяльності людини, єдність екосистеми;
- принцип послідовності навчальних програм безперервної екологічної освіти ґрунтується на змісті екологічної освіти, яка повинна бути визначена в державних освітніх стандартах;
- принцип урахування в екологічній освіті національних і культурних традицій, природних і соціально-економічних умов торкається як відбору змісту навчання і виховання, так і необхідної екологічної інформації – реальної для даного регіону;
- принцип єдності загальної, професійної і екологічної освіти припускає змістовну екологізацію усіх існуючих стандартів і програм загальної і професійної освіти, як і обґрунтування введення спеціальних екологічних програм [3].

Самостійною задачею автори виділяють поширення екологічних освітянських програм підготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів-екологів і педагогів-екологів.

Розглянемо концептуальні підходи до моделювання екологічного виховання учнівської і студентської молоді.

У формуванні екологічної культури підростаючого покоління головна роль належить вихованню, яке надає підтримку особистості в його духовному становленні і допомагає у гармонізації відносин з оточуючим світом, що, в свою чергу, визначає перспективи соціального і культурного розвитку всього суспільства.

Характерною ознакою модернізації освіти є те, що освітня політика надає освітнім закладам широкі права у самостійному виборі стратегії розвитку. Надання таких прав сприяє адміністрації освітнього закладу у використанні методу моделювання як найбільш адекватного засобу знаходження оптимального вирішення проблеми, так як він дозволяє відтворити об'єкт в

цілому таким, яким бажають бачити його проектувальники у найближчій перспективі.

Об'єктом моделювання у сучасній педагогіці інколи виступає цілісний навчально-виховний процес освітнього закладу, інколи – його пріоритетний напрямок (у нашому випадку – екологічне виховання), а інколи – особистість вихованця. Таке моделювання виконує функцію створення об'єкту.

Ні процес моделювання, ні створена модель не являються самоціллю. До бажаного результату повинна привести реалізація моделі. Сутність цілеспрямованості при моделюванні полягає у тих змінах, які відбудуться в особистості під впливом виховних дій. Таким результатом є формування і у дітей, підлітків, і студентської молоді екологічної культури.

Людину, наділену екологічною культурою, відрізняє вміння досягати гармонії не тільки із зовнішнім, але і з внутрішнім світом. З цих позицій сенсове значення екології не вичерпується його біологічними знаннями, а розуміється як синтез знань (природничих, технічних, гуманітарних), емоційно-ціннісне ставлення підростаючого покоління до природи і його досвіду взаємодії з оточуючим середовищем – природним і соціальним.

Оволодіння учнівською молоддю екологічними знаннями і досвідом з навколишнім середовищем проходить на почуттєво-емоційному і нормативному рівнях. Вікова та індивідуальна різниця в об'ємі і якості знань, у досвіді емоційних переживань і практичної участі в природоохоронній діяльності обумовлює різний рівень їх екологічної культури, різну міру здібності гармонізувати відносини з навколишнім світом.

Між тим, практика виховання свідчить про те, що культура взаємодії з навколишнім середовищем у більшості дітей і підлітків знаходиться на недостатньому рівні і сприйняття ними природи обмежується уявленнями про неї лише як про об'єкт антропогенного впливу.

Структурно-функціональні моделі екологічного виховання базуються на концептуальній моделі "Екологія і культура". Вона представлена нижче у вигляді взаємопов'язаних декількох згрупованих структурних блоків теоретичних положень [4].

Блок 1. Мета і завдання екологічного виховання

Всупереч негативним реаліям екологічне виховання

покликане сприяти формуванню і підтримці у дітей і учнівської молоді ціннісних установок, за якими можна визначити людину екологічно культурну. Цьому сприяє вирішення наступних завдань:

- виховання у підлітків нової екологічної свідомості, яка виключає антигуманне ставлення до природи;
- формування культури взаємодії з навколишнім середовищем - природним і соціальним, основу якої складають духовно-моральні цінності, які являються регуляторами інтересів і потреб дітей, залучення підлітків до здорового образу життя;
- розвиток у дітей і підлітків екологічної ініціативності у поліпшенні середовища проживання, готовності брати участь в різних видах практичної діяльності екологічної спрямованості.

Блок 2. Вихідні принципи екологічного виховання:

- пріоритетність екологічних цінностей в організації життєдіяльності учнів у навчальних закладах;
- відповідність змісту екологічного виховання віковим і індивідуальним особливостям світосприйняття підлітків;
- системність в екологічному вихованні, як умова безперервності розвитку екологічної культури дітей від молодшого до старшого віку;
- різнобічність виховних впливів, яка обумовлює розвиток інтелектуальної, емоційної і діяльнісної сфер особистості дитини;
- екологічна компетентність педагогів-організаторів виховного процесу.

Блок 3. Зміст процесу екологічного виховання

При розробці програми екологічного виховання в рамках концептуальної моделі “Екологія і культура” необхідно притримуватися наступних положень:

- міждисциплінарна побудова навчально-виховного процесу в освітньому закладі спрямована на подолання у свідомості учнівської молоді постулату про домінуючу роль людини над природою;
- сприйняття засвоєнню знань дітьми цінностей добра як протиположності егоцентричному ставленню до оточуючого середовища;
- акцентування екологічного виховання на розвитку у дітей і підлітків почуттєвої і діяльнісної сфер психіки;

- культивування у дитячому середовищі здорового образу життя і гуманного ставлення до природи.

Зміст екологічного виховання необхідно співвідносити з інтересами і потребами дітей. В сьогоднішній, як показує практика, зміст діяльності, в яку залучаються підлітки, слід збагачувати:

- створюючи в освітніх закладах особливе психологічне середовище, зорієнтоване на екологічні цінності (здоровий спосіб життя, культуру міжособистісних стосунків, практична участь у поліпшенні екологічної ситуації у своєму місті, районі, селищі);
- пов'язуючи екологічне виховання з економічною освітою в інтересах розвитку прогностичних здібностей учнів;
- включаючи у виховний процес елементи краєзнавчої діяльності, володіючи значним екокультурним і оздоровчим потенціалом;
- насичуючи сумісну діяльність учнівської молоді спілкуванням, грою і творчістю для надання їй більшої привабливості;
- звертаючись до позитивних прикладів природо-відповідальної діяльності людей, щоб подолати у сучасних підростаючого покоління песимізм, що виникає на ґрунті зневіри у можливості людини змінити світ до кращого.

Блок 4. Розвиваючі технології екологічного виховання

Під технологіями екологічного виховання розуміється система психолого-педагогічних прийомів і методів, яка забезпечує розвиток учня в освоєнні культурних форм взаємодії з навколишнім середовищем і вихід на новий рівень якості життя. Провідною силою розвитку виступає екокультурний дисбаланс у стосунках підлітка з оточуючим світом, на ліквідацію якого спрямовані технології.

Технології екологічного виховання покликані не тільки поширювати знання учнів про екосистеми, закономірності функціонування природних об'єктів, але і стимулювати розвиток у них почуттєвої сфери, емпатичної вразливості. Необхідно також навчати підлітків засобам самопізнання і залучати їх до практичної діяльності екологічної спрямованості, сприяючи ініціативі самих дітей, створюючи ситуації живого контакту з природою.

Найбільш продуктивним у виховному сенсі є використання методу проєктів, який застосовується до учнів різного віку – від

молодших школярів до старшокласників. Метод проектів допомагає поставити учнів в активну позицію, розвиваючи у них уміння передбачати свою діяльність, бачити її перспективу. Технологія проектування забезпечує включення дітей і підлітків до діяльності з поліпшення навколишнього середовища. Поряд з тим, нею передбачається підтримка учнівських ініціатив, створення ситуацій для живого контакту з природою, сприяючих реалізації потреб підлітків у самопізнанні.

Блок 5. Критерії екологічної вихованості

Визначення критеріїв екологічного виховання пов'язано з розкриттям сутності цього процесу, яка складається з розвитку підростаючої людини як суб'єкта культури (інтелектуальної, почуттєвої, етичної) у взаємовідносинах з навколишнім середовищем.

Підводячи підсумки, можна сказати, що саме такі основні блоки концептуальної моделі "Екологія і культура", що обумовлюють підходи до створення структурно-функціональних моделей екологічного виховання у різних типах навчальних закладів, починаючи від закладів дошкільного віку і завершуючи закладами позашкільної освіти (еколого-натуралістичні центри). Функціонування моделі забезпечується ефективним управлінням нею, підключенням матеріальних і творчих ресурсів освітнього закладу, залученням самих учнів і їх батьків до реалізації моделі екологічного виховання.

Кожну типову модель можна конкретизувати, методично заповнити з урахуванням специфіки того чи іншого навчального закладу з екологічною профорієнтаційною спрямованістю.

Апробована нами практикою концептуальна модель "Екологія і культура" знайшла своє відображення у концепції безперервної екологічної освіти у взаємозв'язку краєзнавчого, національного, регіонального і глобального підходів до екологічної підготовки учнівської та студентської молоді.

Системна реалізація вищевказаних типових моделей припускає становлення і подальший розвиток системи безперервної екологічної освіти.

Література

1. Дробноход М. Державний лабіринт для українського народу. Чи знайдемо вихід? // Освіта і управління, 2003. – Т.6. – №1. –

С. 7-25.

2. Липський П.Ю. Технологія активізації наукових досліджень молодих вчених з проблем сталого розвитку України. – Хмельницький: ХІ КМШВ, 2004. – 28 с.
3. Львова С.П., Вербицький А.А. Авторская концепция организации и развития непрерывного экологического образования. – М.: Минприроды России, 1993. – 13 с.
4. Модели экологического воспитания детей: методическое пособие для педагогов / Под общей редакцией Д.Л.Теплова, Н.В.Цветковой. – М.: МГОПУ, 2005. – С. 6-14.
5. Моисеев Н.И. Экология и образование. – М.: ЮНИСАМ, 1996. – 192 с.
6. Урсул А.Д. Модель образования XXI века: устойчивое развитие и экология безопасности // Вестник экологического образования в России. – М.: МИЭПУ, 1996. – № 2. – С. 3.

А.Рацул, В.Квас

ЗНАЧЕННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

В статтє обоснована необходимость использования межпредметных связей как школьных, так и вузовских дисциплин при отборе содержания учебного материала профильных дисциплин как основного дидактического условия профессиональной направленности будущих учителей естественных дисциплин.

The article is devoted to intersubject relations in school system as well as in the system of higher education in selecting the contents for special subjects as one of the didactic conditions of new teachers' professional orientation in teaching subjects'.

Професійна спрямованість є провідною інтегральною якістю особистості вчителя. Важливою сферою реалізації професійних намірів студентів є навчально-виховний процес, а особливо викладання профільних дисциплін – базового компонента професії вчителя. Але такого значення профільні дисципліни набувають за умов встановлення оптимального співвідношення фундаменталізації і професіоналізації у змісті педагогічної освіти